

Jov ili pobuna

Rene Girard: »STARI PUT GREŠNIKA«, Bratstvo-jedinstvo, Novi Sad, 1989.

nebojša kuzmanović

Služeći se drevnom knjigom o Jovu René Girard (Zirar), savremeni francuski mislilac, ukazuje na postojanje totalitarnosti u primitivnim zajednicama. Razotkrivajući žrtveni mehanizam, praćenjem Jovove sudbine. R. Girard iznosi pred čitaoca paradigmatičnu totalitarnosti. Desakralizacijom Starog zaveta (Knjige o Jovu) R. Girard nas upućuje na misao da se u svetim knjigama nalaze zapretni samo ljudski odnosi, a da se teološki momenti u tim knjigama javljaju kao naslage koje prikriju te odnose. Ljudi komuniciraju jedni s drugima, a božje prisustvo je dekor koji skriva pravo stanje stvari. Ljudi kažnjavaju ljudi, a ne Satane ili Bogovi.

Kao što znamo, iz Knjige, Jov je bio poštovan u svom narodu, imao je brojnu porodicu, materijalno bogatstvo, vlast. Bio je predmet obogotvorenja — idol. U jednom trenutku Jov je to sve izgubio. Stiže ga nesreća za nesrećom. Gubi bogatstvo, sinove, stiže ga bolest i prišt. Jov proklinje svoju sudbinu, a prijatelji ga teše i traže da prizna svoju grešnost pred Elohimom.

Kako znamo iz prologa Knjige o Jovu uzrok njegovoj nesreći leži u transcencijci, u zaveri koju su iskovali Bog i Satana, a time je rešenje nesreće ovisno o sudbini, koja je izvan čovekova doseg.

Tako su na Jovovu sudbinu gledale razne egzegete stotinama godina.

R. Girard nam, međutim, otkriva da uzrok Jovove nesreće »nije ni božanski, ni satanski, ni materijalan, nego ljudski, samo ljudski«. (str. 9.) Girard se, s pravom, čudi tumačima Biblije zašto nisu uvideli da uzrok Jovovoj patnji nije ni malo metafizički. Naprotiv, taj uzrok je i previše ljudski. Zavist okružuje Jova, sa svih strana, a najviše stiže do prijatelja Elifasa, Sofara, Vildada i Eliluja. Zavist koju usloznjava mimetizam mase uništava najboljeg.

Jov nije učinio nikakvo zlo, nikakav, ma i najmanji prekršaj, a čitava zajednica ga osuđuje. Jov je postao žrtveni jarac koji mora poći starim putem kojim idu grešnici, putem kojim je bez pogovora pošao i Edip. Jov je neprijatelj svih a priori.

Girard nam svojom analizom pokazuje da je Jov postao sredstvo održanja homogenosti zajednice.

Prema Jovu je usmerena mržnja čitave zajednice, on je ispaštalac svih, tuđih, greha, a pri tome zajednica zaboravlja da je žrtva uvek nevin.

Jov je podvrgnut strahovitom psihološkom pritisku, u prvom redu od prijatelja, premda mu je i fizički život u opasnosti. Od Jova se iznuduje priznanje da je kriv, iako je nevin. Prijatelji traže od Jova da se posipa pepelom, traže da prizna grehe koje nije počinio.

Jov se tome opire čitavim svojim bićem i postaje, ne heroj vere, kao Avram, već heroj pobune. Jov ruši metodologiju žrtve i pokajanja, time što pokazuje da ona nije bila, makar i samo jednom, delotvorna. Kroz svoju pobunu Jov postaje sloboda.

Zašto je Jov postao »strašilo svoje zajednice« in Augenblick? Po Girardu Knjiga nam na to pitanje ne daje eksplicitan odgovor.

Do juče je smatran nepogrešivim, a danas u njemu svi vide okuženog iz čega Girard zaključuje da se nije promenio Jov već da su se promenili ljudi oko njega. »Suprotnost između sadašnjosti i prošlosti ne sastoji se u padu iz bogatstva u siromaštvo, ni iz zdravlja u bolest, nego iz milosti u nemilosti jedne iste javnosti. Dijalozi se ne bave nekom dramom čisto lične prirode, nekim običnim dnevnim događajem, nego ponašanjem celog jednog naroda prema nekoj vrsti »državnika« čija je karijera pretrpe la slom.« (str. 18.)

Zajednica, koja se iskazuje kao masa, sa istom jednodušnošću i obožava i mrzi Jova. Mimetizam mase stvara tu jednodušnost, a time

je Jovu savka odstupnica presečena. »Članovi zajednice uzajamno utiču jedni na druge, podražavaju jedni druge u fanatičnom obožavanju, a zatim u još fanatičnijem neprijateljstvu.« (str. 20.)

Jovova grešnost i krivica su a priori dokazane, one su, mogli bismo reći, kao klica pristune još u vreme postajanja vodom — idolom. Tako se Jov ne može nikako opravdati, jer njegov govor i govor zajednice nisu u istoj ravni. Oni se ne razumeju iako se čuju.

Za njegovu osudu nisu potrebni nikakvi dokazi, ni argumenti. Girard kaže kako se velikani obaraju bez istrage. »Gomila je uvek spremna da pomogne božanstvu kada se ono reši da kazni nevaljale. A odmah se nađu drugi velikaši da zamene one koji su pali. Gomila ih obožava, da bi malo docnije, razume se otkrila da su i oni, još jednom pogrešno izabrani i da ne vrede više od svojih prethodnika.« (str. 25.) Kako vidimo ni mi danas, u postmodernom dobu, nismo odmakli mnogo od te prakse.

Protiv Jova se sprovodi hajka, koja ima obličje božanske osvete čime se opravdava njena brutalnost. Pri tome je institucija zakona i sudjenja potpuno ukinuta, ili kako kaže E. Cenet. »Okrivljeni se ne smatra vrijednim sudjenja. Mora umrijeti kao životinja. To što se on od njih razlikuje po izgledu i ponašanju, jaz koji, po mišljenju ubojica, postoji između njih i njihove žrtve, njima olakšava da s njime postupaju kao sa životinjom. Što im dulje on bježi, to se požudnije oni pretvaraju u hajku.« (Elias Cennet, »Masa i moć«, GZH Zagreb 1984. str. 98.)

Protiv Jova hajku sprovode njegovi »prijatelji«, te »nebeske čete« koje se služe kolektivnim nasiljem. Njihovo nasilje je verbalno, ali ono svom snagom pogađa Jova koji kaže: »Dokle ćete mučiti dušu moju i satirati me riječima.« (*Knjiga o Jovu- gl. 19. stavak 2)

»Prijatelji« i zajednica mogu biti uvereni, kao što i jesu, da nasilje nad Jovom čine u ime viših interesa, ideala, u ime Boga, ali ih to ne opravdava, jer oni u svom mimetičkom hodu ne uviđaju da su na pogrešnom putu — na putu ubica. Jov je onaj koji ispašta, bez greha, a onda je istina na njegovoj strani.

Girard nam u studiji prikazuje i Edipovu sudbinu. Za razliku od Jova Edip je sam odgovoran za svoju »sramotu i izgnanstvo«, a ne zajednica, kao u Jovovom slučaju. Edip se u početku opire, ali kasnije sve optužbe prihvata na svoja pleća. Edip je krenuo starim putem kojim su išli grešnici pošto se očistio od greha i posuo pepelom. Edip je dobio ono što je i zaslužio kaže zajednica i ne daje mu nikakvu šansu. Girard taj odnos zajednice prema Edipu univerzalizuje. »Zamislimo nekog nepokolebljivog Edipa koji bi se rugao kobi, a pogotovo oecubistvu i incestu, nekog Edipa koji bi uporno proroštva nazivao mračnim zamkama za ispaštaoce, što ona nesumnjivo jesu. Svi bi bili protiv njega, helenisti, Hajdeger, Frojd, a iza njih i ceo univerzitet. Trebalo bi ga na mestu ubiti ili zatvoriti u neku psihijatrijsku kliniku zbog neizlečivog potisnutog kompleksa.« (Girard, str. 59.)

Pitamo se da li čovek može živeti, a društvo opstati, bez starog puta grešnika, bez žrtvenog mehanizma. Sa sigurnošću možemo reći da ne može, jer čovek želi da predmet njegovog obožavaa postoji neprestano, a ovaj mehanizam mu to omogućava. Obogotvorenost se javlja kao konstitutivni i homogenizirajući faktor jedne zajednice i zbog toga ona mora neprestano biti vitalan. J. G. Frazer (Frejzer) to ovako objašnjava: »Nikakva briga ni predostrožnost ne mogu spriječiti da čovjek-bog postane star i bolestan i konačno umre. Njegovi obožavatelji moraju voditi računa o ovoj žalosnoj nužnosti i suprotstaviti joj se kako najbolje znaju. Opasnost je ogromna. Jer ako tok prirode ovisi o životu čovjeka-boga, kakve li se sve

nesreće mogu očekivati od postepenog slabljenja njegove snage i konačnog njenog gašenja u smrti? Postoji samo jedan način da se spriječe ove opasnosti. Čovjeka boga treba ubiti čim on počne pokazivati znake da mu snaga slabi i njegovu dušu treba prenijeti u snažnog nasljednika prije nego li se ozbiljno ošteti prijetećim raspadanjem.«

Da znameniti antropolog Frazer, u svojoj »Zlatnoj grani« nije različito razmišljao od Girarda vidi se i iz ovih Girardovih reči: »Polarišući u jedan mah sve antagonizme na jednog protivnika, žrtveni proces ih eliminiše, bar privremeno. On upostavlja mir, a iznenada obnovljeno jedinstvo proširuje njegove efekte prikazujući se kao intervencija neke natprirodne sile.« (Girard, str. 87.)

Večno anatomisanje Jova učvršćuje homogenost grupe. Zahvaljujući žrtvenom mehanizmu svaki član zajednice, čak i onaj najbedniji, učestvuje u društvenoj akciji. Makar i na trenutak žrtva je uspeła da ujedini sve koji su inače u zajednici međusobno suprotstavljeni. Oni koji predvode zajednicu Jovovi prijatelji igraju glavnu ulogu pri anatomisanju Jova. Prijatelji vrše žrtvenu pripremu i vode brigu da se žrtveni ritual dobro sprovede.

Jov mora biti jednodušno osuđen od svakog člana zajednice. Osuda Jova-žrtve je sveobuhvatna i totalitarna. A da bi se to u potpunosti ostvarilo i Jov mora samoga sebe da osuđi. Zbog toga prijatelji provode isledivanje kako bi Jov dao saglasnost za svoju krivicu.

Žrtva se mora »posuti pepelom« kako bi se zatomila griža savesti totalitarnog sistema. Pošto zajednica nema dokaze žrtvine krivice oni se moraju stvoriti priznanjem, a to priznanje mora biti dobrovoljno. »Od njih se traži oduševljena saglasnost sa odlukom koja ih poništava.« (Girard, str. 146.)

U vreme katoličke inkvizicije mehanizam priznanja je ovako delovao: Prvo su optužene, nevine i nesrećne žene, stavljali na muke da priznaju da su veštice, a potom su ih, ponovo, stavljali na muke da priznaju da nisu priznale pod mukama. Sličnost sa staljinističkim isledničkim mehanizmom je potpuna. (Za šire upoznavanje inkvizitorskih postupaka pogledati studiju Guy i Jean Testas, »Inkvizicija«, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1986.)

Da bi čovek imao budućnost on mora biti protiv saglasnosti, protiv jednodušnosti i protiv homogenizacije. Jov je postao savremenom čoveku svetionik, jer je odbio da bude saglasan sa osuđom, a time je napravio korak ka slobodi.

Stari put grešnika je univerzalna praksa u društvima, od primitivnih do savremenih. Antropog Robin Skelton ritualnu praksu ubijanja obožavanog medveda, koja je u nekim zajednicama supstitucija božanstva, uopštava u tezu da čovek ubija božanstva ne bi li na sebe preuzeo njihove atribute, a prethodno ih je bio stvorio da bi ga spasili. »Nemoćnog vladara stvorio je njegov podanik da mu pomogne u njegovoj fizičkoj i psihičkoj osamljenosti usred svemirskog ništavila, ali ako hoće iovjekovečiti svoje bivstvovanje mora ga neprestano iznova ubijati.« (Robin Skelton, Baggging the Dialect, Oxford Universit Press London, 1960. str. 28.)

Takvu antropološku strukturu Skelton je poetski izrazio u pesmi »Bog«, gde kaže:

»Godišnja doba okreću se kruto oko umirućeg i rođenog gledajući da onaj koga su ubili ponovo dode u čistom obliku iz životinjskog Proljeća.«

(Zbog šireg promišljanja metodologije žrtve nog jarca koristili smo se odeljkom »Ritualno ubojstvo božanskog kralja« u Ž. Filippijevoj studiji.)

Da stari put grešnika nije samo put kojim su išli Jov, hrišćani ili komunisti pokazuje Tor Irtam. Po njemu je narod u Loangou (Zapadna Afrika) obožavao svog vodu (cara) kao boga. Car je imao titulu Sabi ili Pango, što znači bog. No, caru je ta božanstvenost pričinjavala mnogo briga. Njegovi saplemenici su verovali da je Pango svemoguć, a kad je tako onda on može izazvati i kišu. Jednom godišnje narod bi se okupljao i molio vodu da pošalje kišu, a on bi vršio obred prizivanja puštanjem strele u nebo. U slučaju loše letine ili neuspešnog lova

pleme je za sve okrivljavalo vodu pa bi ga suspendovali i odstranili. Potom se tražio novi Pango. Voda je morao napustiti sve svoje privilegije i ispaštati. (Tor Irstam, The Kign of Danda — Studies in the institutions of sacral Kingship in Africa, 1944. str. 142-147., pogledati studiju Sergeja Tokarjeva »Rani oblici religije i njihov razvoj«, Svjetlost, Sarajevo, 1978. str. 335-377.)

Vratimo se Jovu. Uprkos pobuni on ne uspeva da iskoči iz svog kulturnog obrasca. Jov je uveren da i njegovi uspesi i njegova iznenađna nesreća stižu prvenstveno od boga. Pošto Jehovu ne može napada, on se s njim spori. Bog se ne želi mešati u činjak ljudskih odnosa, kaže Girard, i zbog toga se bog okreće prirodi. Njegova je vlast neizmerna, što kod Jova izaziva pokornost. Jovu je, potom, vraćeno svo imanje, izrodio je decu i živeo slavljem. Tako kaže epilog Knjige.

Međutim, po Girardu, prolog i epilog su Knjizi o Jovu dodati kasnije kako bi se prikrlila suština — mehanizam žrtvenog jarca.

Da su prolog i epilog dodati Knjizi kasnije tvrdnja je zbog koje se ne mora biti pristalica antropomorfizma. Potrebno je, samo, pomno iščitavati Stari zavet i videti da je kontakt Nadnaravnog i Jova moguć samo kao »ideo-gramatička oznaka« (Rudolf Ott), a ne kao stvarni dijalog.

Rudolf Otto, jedan od šest najznačajnijih proučavalaca religije (»Religije sveta«, GZH, Zagreb 1987. str. 20.), smatra da smisao Knjige o Jovu nikako nije razumski. »Od razumskih pojmova tu se naprosto teži za nekim takvim izlazom u razgovoru. Ali se ništa slično ne postiže pa premišljanja takve vrste i svrhovita rješenja nipošto nisu smisao poglavlja.« (Rudolf Otto, »Sveto«, Svjetlost, Sarajevo 1983. str. 107.)

Otvoro tumačenje Jova kao poziva za čudesnim-mirum, neočekivanim-paradoxon, tajnim, što je daleko od razumskog i teleološkog je suprotstavljeno Girardovoj egzgezi Jova kao grešnika zbog jedinstva zajednice. Za Otta, u »Svetom«, Jov nije upućen na svoju stvarnu zajednicu već na Elohim. Zajednica, odnosno prijatelji su samo posrednici koji su tu samo zbog probe i ispita Jova pred Bogom.

Za Girarda su intervencije kasnijih sastavljača Knjige o Jovu, manje značajne, jer služe zamagljivanju metodologije žrtvenog jarca, dok Ottovom tumačenju takve intervencije ne smetaju. Za Otta je Elohim causa prima — pravi uzrok Jovova pokušavanja u pepelu pa je onda toj tezi sve podređeno. Otto te intervencije čak opravdava: »Može se smatrati da su opis nijskog konja i krokodila u 41, 15 ff. kasniji dodaci. Možda s pravom. Ali onda valja ipak priznati da je dodavalac ono na što smjera čitav odlomak vrlo dobro bio osjetio.« (R. Otto, str. 108)

Girardova teza nam se čini istinitijom, jer ona pokazuje da je drevna Knjiga o Jovu realno prisutna među nama. »Što više budemo razumeli žrtveno funkcionisanje primitivnih svetova bolje ćemo proniknuti u prirodu međuljudskih odnosa u totalitarnim svetovima.« (Girard, str. 150.)

temelj moderne filozofije čoveka

eudenio garen: ITALIJANSKI HUMANIZAM, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1988.

zoran subotički

Knjiga burkhardtovskog naslova — »Kultura renesanse« — poznatog italijanskog istoričara Eudenia Garena predstavljala je pravo osveženje čitaocima zainteresovanim za vreme konstituisanja moderne civilizacije Zapada. Već sa tom nevelikom studijom namenjenoj neitalijanskom tržištu i stoga lišenoj teško prohodnog eruditskog aparata, Garen se predstavio našoj široj čitalačkoj javnosti kao veliki humanista koji nijednu relevantnu činjenicu ne prezuzima bez prethodnog ozbiljnog pretresanja, kao naučnik koji istoriografskom poslu prilazi oprezno, ali bez opterećenja nasleđa i oveštalih naučnih šablona, sa respektom prema činjenicama i hrabrošću da konstituiše, gde god je to moguće, svoje viđenje, svoju viziju vremena o kome piše.

Sa, već poslovičnim zakašnjenjem, na naše jezičko područje stiže i druga Garenova knjiga — »Italijanski humanizam« — u kojoj se ozbiljnije može zaviriti u načela i naučnu metodu ovog istoričara.

Eudenio Garen svoju historiografiju temelji na kritici filološke provenijencije, dakle na poverenju prema tekstualnim predlošcima iz starine koje antidogmatskim pristupom tumači i analizira tražeći maksimalnu podudarnost sa »upisanom« suštinom, sakrivenom i zaptivnom pod naslagama vremena i raznih tumačenja od strane drugih proučavalaca. Jedna predrasuda ne pobija se drugom, ma koliko ova potonja bila kvalitetna i dobro osmišljena, već pozivanjem na izvore: izvorne tekstove, izvorna načela i činjenice. Tako sa dubokim poštovanjem pratimo u ovoj knjizi kako relativno nam znane činjenice, isijavaju potpuno drugačiju energiju značenja, kako primarni tekst priziva sebi svojstven kontekst, i obrnuto, kako se kao kod Rubikove kocke, slažu komplementarne misli, ideje, događaji i kako se pred nama, kao na filmskom platnu razvija vreme italijanskog humanizma sa svim svojim kontroverzama na planu religije, umetnosti, nauke, društvenog života u celini. Induktivnom metodom (otuda obilje činjenica, materijala, pozivanje na imena, datume, događaje) i sjajnim izvedenim zaključcima Garen prikazuje italijanski humanizam u svom totalitetu: kako su na njega gledali sami akteri — pesnici, filozofi, naučnici, ugledni državnici — a kako kasniji sledbenici i proučavaoci, do današnjih dana. Možda nije na odmet istaći utisak da autor daje primat viđenju onovremenih humanista, njihovim spisima i delima različitog sadržaja, a ne njihovim tumačima novijeg doba. Zahvaljujući toj primenjenoj paradigmi svaki Garenov sud poseduje visok stepen uverljivosti i upečatljivosti, a zbog visoke civilizacijske razine tekstova kojima operiše i koje priziva u sećanje, ova studija predstavlja pravi duhovni vatromet, autentičan i samosvojan.

Kao i pred piscem originalnih umetničkih dela, tako se i pred naučnikom postavlja osnovno pitanje: kako i čime započeti Tekst. Rešenje za kojim je posegao Garen čini nam se opravdanim upravo iz perspektive same humanističke duhovnosti: antitezom. Naime, autor se poziva na Renana i njegovu studiju o Averoesu, gde ovaj francuski istraživač suprotstavlja Firencu i Padovu kao dva simbolička antipoda: »S jedne strane Padova, tvrdava aristotelovsko-averoiističke tradicije, strogo naučne i logičke, u sukobu sa humanizmom i ljubavlju prema književnosti, umetnostima i humanističkim studijama (studia humanitatis) koje je humanizam implicirao; s druge strane Firenca, grad Ficina (Ficino) i Policijana (Poliziano), i tolikih drugih mislilaca i pesnika, koji su padovanske profesore smatrali »čudnim i fantastičnim«, prema zanimljivom izrazu na

koji smo naišli u jednom pismu Lorencu Velikanstvenom iz 1491. godine. »ova antinomija postala je kalem na koji se motala potonja istoriografska misao sa svim preterivanjima i u pozitivnom i u negativnom smislu: od glorifikacije svega stvorenog u periodu humanizma i renesanse, do potpune negacije kako filozofije, nauke, teologije, tako i umetnosti same. U jednom trenutku negacija onovremenog filozofskog mišljenja ide dotle da se govorilo kako radove tih »uobraženih diletanata« (Sarton) treba »preskočiti s obe noge ako hoćemo, zaista, da se vratimo na početak moderne filozofije« (Bruno Nardi) i kako je srednjevekovna skolasitika, tupa ali časna, bila uzor filozofskom mišljenju. U suštini, čitamo u knjizi »Italijanski humanizam«, »lamentira se upravo nad onim čemu su se humanisti oštro i radikalno suprotstavili. Eudenio Garen, sa šakama punim dokaza, brani humanističku filozofiju, njena dostignuća na planu moralnih nauka, prirodnih nauka, njena zdrava načela po pitanju religije i vere koje je tretirala kao deo ljudskog iskustva; stavlja se Garen i u odbranu filozofije kao nove metode čitanja stvarnosti: epistemološka pozicija humanista utemeljuje se na Tekstu, ali ne na Jednom i Jedinom (samim tim nastaje i Jedna i Jedinina Istina), nego na mnogobrojnim tekstovima uz pomoć kojih se priziva Dijalog kao primarni, suštinski relevantan, način mišljenja i kazivanja Sveta. Rečju, otvorene su bes-krajne mogućnosti za merenje i prekrajanje sveta ljudskim aršinima. Velike zasluge pripisuju se humanistima za rušenje Autoriteta i izlazak iz kruga mišljenja istih. Slučaj sa »božanskim Aristotelom« pokazao je kako se radala ta nova filozofija, to novo mišljenje o mišljenju. Prizivanje Platona i njegovo postavljanje nasuprot Aristotelu Garen vidi kao polemički čin pobune, kao, rekli bismo, najpovoljniju mogućnost stvaranja uslova za novu viziju života. »U dubini«, veli ovaj naučnik, »ono je označavalo usmerenost ka jednom otvorenom, diskontinuiranom i protivrečnom svetu, koji ima bezbrojna i promenljiva lica, svetu pobunjenom protiv svake sistematizacije, svetu kome moramo da se približavamo kroz stalno istraživanje i to ono koje je toliko pokretljivo, suptilno i raznovrsno da može da odrazi beskonačnu raznovrsnost stvari: istraživanje koje odbacuje krute artikulacije jedne statične logike, nespособne da uhvati plastičnu mobilnost bića, ali koje — kada je to potrebno — te artikulacije ipak usvaja, da bi podvuklo lenjost svakog zastojca. Podmirljivi Platon, koji svojom mogućnošću divergentnih interpretacija deluje izmiriteljski, nije predstavljao spekulativnu slabost, već svesnost da se položaj svake alternativne isključuju u onoj istoj meri u kojoj se jedan drugome obračuju za pomoć.«

Opšte mesto humanističke duhovnosti jeste odnos prema klasiци i »otkrivanje« klasičnih tekstova Cicerona, Lukrecija, Seneke, Platona i Plotina, i to se uzima kao differentium specificum humanizma i renesanse u odnosu na Srednji vek. Garen se suprotstavlja jednoj, u osnovi, pojednostavljenoj šemi koja caruje u istoriografiji, pokazujući kontinuitet prisustva klasika tokom celog Srednjeg veka. Ovaj period sa gvozdenom zavesom hrišćanstva, ne odbacuje klasiku, poznata je stvar, ali je deformisala, izobličila, lišila životnih sokova, gurnula je na margine istorijske duhovnosti, preradila do neprepoznavanja i osiromašila kroz komentare i komentare komentara. Jednom vaspostavljeni tekst kao sacramentum od jednog autora funkcionisao je ne kao instrument racionalne spoznaje, a time i podložan proveri i promeni, već kao proročko objavljenje istine. Takvoj poziciji Garen suprotstavlja ostriće